

A Pécsváradi oklevél *Scedluc* helynevééről*

1. A Szent István korára visszahamisított Pécsváradi oklevelet (1015), illetve II. Géza átiró oklevelét (1158) a 13. század első felében jegyezheték le, amelyhez egyéb források mellett minden bizonnyal a 11. századi Szent István-kori hiteles alapítólevelet, illetve a század végéről származó összeíró oklevelet is felhasználtak. Ezek az oklevelek (a hiteles alapítólevél, illetve az összeíró oklevél) önállóan nem, csak a hamis oklevélbe szerkesztve maradtak fenn. Emiatt nem lehetünk teljesen biztosak a létezésükben, de számos érv szól amellett, hogy a hamis oklevél kiállításakor felhasznált források között a pécsváradi apátság hiteles okmánya, illetőleg az összeíró oklevele is helyet kapott (vö. például GYÖRFFY 1969: 203, KRISTÓ 2000: 317, 320). Az alapítólevél legrégebbi szövegét, azaz a 13. századi hamis oklevelet a 15. század legelejéről fennmaradt többszörös átiratból ismerjük. Az elmondottakat figyelembe véve a Pécsváradi oklevelet a következőképpen datálhatjuk: +1015/+1158 [1220 k.]/1323/1403/PR. (DHA. 1: 67–68).

Ahhoz, hogy a bizonytalan kronológiai státuszú Pécsváradi oklevelet nyelvtörténeti forrásként felhasználhassuk, az alapítólevél szörványait egyenként kell feltárnunk abból a szempontból, hogy az egyes elemek a 11., a 13. vagy a 15. századi kronológiai réteghez tartoznak-e inkább, azaz az eredeti hiteles oklevélben is szerepeltek már, vagy csupán a hamisítás korában, esetleg a hamis oklevél átírásának korában kerültek bele a szövegbe, illetőleg hang- és helyesírás-történeti jellegzetességeik alapján melyik század nyelvi elemei közé sorolhatjuk őket.¹

* A tanulmány az MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport programja keretében és az NKFI 128270. számú pályázat támogatásával készült.

¹ Ha szigorúan vennénk a nyelvtörténeti szempontból lehetséges kronológiai réteg kijelölését, akkor egy negyedik, a 14. századból származó réteggel is számolnunk kellene a Pécsváradi oklevél kapcsán, a 15. század eleji átírást ugyanis megelőzte egy 14. századi (1323-as) is. Véleményem szerint azonban egy ennyire differenciált osztályozás nagyobb mértékben nehezítené meg a szörványok értékelését, mint amennyi haszonnal járna, ezért erre a negyedik rétegre nem leszek tekintettel az oklevél elemzésekor. Legfőbb célom ugyanis az, hogy meghatározzam, mely elemek tartozhatnak a forrásszegény 11. század kronológia rétegéhez, és melyeknek a lejegyzése mutat a későbbi századokra (vö. SZÓKE 2015: 24).

A Pécsváradi alapítólevél névformái közül GYÖRFFY GYÖRGY kettőt (*Sorlogys*, *Scedluc*) az ősmagyar koriak² közé sorolt (1977: 236, 1988: 21, 2001: 99). A vélhetően 11. századi formában szereplő és *Sarlós*-ként azonosítható *Sorlogys* helynevet egy korábbi tanulmányomban vizsgáltam meg (SZŐKE 2019), ezúttal pedig a másik, a *Scedluc* településnevet kívánom nyelvtörténeti módszerekkel elemezni.

A 41 települést mint adományt felsoroló Pécsváradi alapítólevél tizennyolcadikként említi a *Scedluc* nevűt: „octavdecima *Scedluc*” (DHA. 1: 74). Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza című munkájában GYÖRFFY GYÖRGY a Baranya megyét feldolgozó részben *Szedluk*³ utaló címszóval megemlíti ugyan a helyet, de azt a szomszédos Tolna megyébe lokalizálja (Gy. 1: 382).⁴ A Korai magyar helynévszótár mint a Baranya megyei Szedlec település adatát szerepelteti a *Scedluc* szórványt (KMHsz. 1: 251).

Szedluk ~ *Szedlec* település nincs sem a mai Tolna (TMFN.),⁵ sem pedig Baranya megyében (BMFN.). Baranyában találunk viszont egy *Szellő* nevű települést (vö. BMFN. 2: 255–261, FNESz. 2: 550), ami ráadásul a megyének éppen azon a részén helyezkedik el, ahová az alapítólevél birtokfelsorolása alapján a *Scedluc* névvel jelzett település is jó eséllyel lokalizálható. A mai Szellő Pécsváradtól délre, délkeletre található, ott, ahol a hamis Pécsváradi oklevélben közvetlenül *Scedluc* után említett települések (Nevegy, Szilágy, Pall, Somló) is fekszenek (DHA. 1: 74, Gy. 1. Baranya megye térképvázlata, BMFN. 2: 257). Minthogy pedig a Pécsváradi alapítólevél és az oklevelek általában a településeket nem önmagukban és véletlenszerűen, hanem birtoktömbökként veszik sorra, a *Scedluc*-ként említett helyet is Pécsváradtól délre, délkeletre célszerű keresnünk. Ezek alapján úgy tűnik, hogy GYÖRFFY GYÖRGYnek — a fentebb említettől később írott munkáiban — igaza lehet abban, hogy az oklevélbeli *Scedluc* a mai *Szellő* település nevének legkorábbi említése lehet (GYÖRFFY 1977: 236, 1988: 21, DHA. 1: 19, 2001: 99, vö. FNESz. 2: 550).

² Ehhez máris érdemes hozzáfűznünk, hogy a 15. századi átiratban ránk maradt hamis oklevélből — amelynek eredeti példánya a 13. században készült, amikor a 11. század eleji alapítólevelet, illetve a 11. század végi összeírást vélhetően bedolgozták a latin szövegbe — nyelvi szempontból semmi esetre sem lehet a honfoglalást megelőző ősmagyar korra, legfeljebb csak a 11. század elejére következtetni.

³ SÖRÖS PONGRÁC (1905: 865), GÁLLOS FERENC (1988: 45) és KISS GERGELY (1999: 51) *Szedlok* névvel utal a településre.

⁴ A kötetekhez készült egyik cédulára (ahol Baranya, Tolna és Somogy megye is szerepel kérdőjellel) ezt írta GYÖRFFY GYÖRGY: „nem lehet Szellő, mert Szántó -γ-t nem tüntet fel”. Ezúton is köszönöm Nógrády Árpád szíves segítségét, hogy megtekinthettem a településre vonatkozó cédulákat.

⁵ Az alapítólevél több Tolna megyei települést is említ, de mindegyik távol esik a szövegben a *Scedluc* néven (tizennyolcadikként) rögzítettől: Zomba harmadik településként, Szekszárd negyedikként (DHA. 1: 73, 515, 505), Solyag pedig harminkilencedikként szerepel (DHA. 1: 75, 506).

A településnév további adatai: +1015/+1158//XV.: *Sedluth*, +1015/+1158//XVII.: *Sedlucz*, +1015/+1158//XVIII.: *Sedluz* (DHA. 1: 74), +1158//1403//PR.: *Scedluc* (Vat. I/4: 574), 1564: *Szelljo* (HORVÁTH–TIMÁR 1973: 77), 1710 k.: *Szehluh* (REUTER 1969–1970: 148, BMFN. 2: 255: 1716 k.), 1773 (BMFN. 2: 256), 1804 (REUTER 1969–1970: 148): *Szellő*.

2. GYÖRFFY GYÖRGY a történeti földrajz első kötetének megjelenése után közel egy évtizeddel, az Árpád-kori szolgálonépekről írt tanulmányában említi először, hogy *Szellő* falu neve talán korai szőlőtelepítésre utalhat (1972: 278). Pár évvel később a Szent István királyról írott monográfiájában fejt ki részletesen, hogy a Pécsváradi alapítólevél — itt már [*szedlük*]-ként olvasott — szórványa a mai Baranya megyei Szellő falut nevezi meg. A helynevet nem a *szél* ~ *szellő* lexémára vezeti vissza, hanem a bolgár-török eredetű *szőlő* szavunkra (vö. csuv. **šidläk* ~ **šidläy* > magy. **šidläy*, TESz., LIGETI 1986: 29), amelynek korai alakját⁶ látja megjelenni az elemzett helynévben (1977: 236, vö. 1988: 21, DHA. 1: 19, 2001: 99).

A település nevének a magyar *szél* ~ *szellő* szóból való esetlegesen felmerülő magyarázatát nyelvtörténeti és névrendszertani okokból is szinte teljes bizonyossággal elvethetjük. A levegőmozgás jelentésű *szél* szavunk csuvasos jellegű ótörök jövevényszó, amely a magyar nyelvbe **šäl* ~ **šäl* alakban adaptálódhatott. A *szellő* ennek a szónak a magyarban alakult kicsinyítő képzős származéka (TESz., EWUng., WOT.). Egy, a török eredetű *szél* szóra visszavezethető helynévnek tehát nehezen képzelhető el a Pécsváradi oklevélben szereplő [*szedlük* ~ *szedluc*] formája. Nem támogatja a névnek ezt az eredeztetését az sem, hogy *szél* lexémát találunk ugyan a helynevekben, főként a nevek utótagjaként szerepelve, de ezekben a 'vminek a széle' jelentésű *szél* mint földrajzi köznév ismerhető fel: például *Nagy-szél* (1257: „hinc exit virgultum ad locum qui *Nogscel* dicitur”, OklSz. 905) és *Kender-szél* (1325: „terrorum arabilium *Kendur Zeel* nuncupatarum”, OklSz. 905). A *Szél* önmagában is megjelenik helynévként, településnévként (vö. 1327: *Zel*, Gy. 4: 297), de ebben is inkább a 'vminek a széle' jelentéstartalom tehető fel. Csak néhány névalak (vö. WOT. *szél*) esetében vetődhet fel több más lehetőség mellett a légmozgásra utaló motiváció: például a képzős formát mutató Baranya megyei *Szeles* település neve (1181: *Zeles*, Gy. 1: 397) tarthat ide (az említett nevek magyarázatához lásd még a FNESz. *Drágszél*, *Szélgyöp*, *Szélmező*, *Szélsgesz*, *Széltarló*, *Temenceszél* szócikkeit).⁷

⁶ GYÖRFFY GYÖRGY szerint a lexéma *szedlüh* formában adaptálódhatott a nyelvünkbe (vö. 1977: 236): *gh*-val jelölve vélhetően *γ*-re utalt, tehát bizonyára *szedlüh* átvévő alakra gondolhatott (vö. DHA. 1: 19).

⁷ Hegynevek esetében ugyanakkor légmozgásra való utalással nagyobb eséllyel kell számolnunk (vö. KISS L. 1999: 129, TÓTH V. 2001b: 64, RESZEGI 2011: 131–132): lásd például *Szeles-domb* 'huzatos hely' (HeMFN. 1: 35, KISS L. 1999: 129), *Szél-hegy* 'nagyon széljárta hely' (HeMFN. 1:

2.1. A természeti környezet egy jellemző körülményére, az ott lévő növényzetre utaló településnevek ugyanakkor gazdag elemszámú csoportját alkotják az ómagyar kori településneveknek. A mintegy 1000 ómagyar kori növénynévi alapú településnévre épülő vizsgálatában GALLASY MAGDOLNA száznál is több növény nevet azonosította, közöttük ráadásul az *alma* és az *éger* után a *szőlő* jelenik meg a leggyakrabban településnevek lexémájaként (1989: 86–87). Korán felmerült a szakirodalomban, hogy ezeknek a neveknek a nagy része nem közvetlenül növénynévből származik, hanem egy vele alakilag azonos víznévből, azaz a *Füzes*-féle nevek esetleg egy növénynév > víznév > településnév többszörös metonímia révén jöhettek létre (vö. KNIEZSA 1943–1944/2001: 15). A víznévi előzmény azonban leginkább olyankor vethető fel, amikor a helységnevekben vízinnövények nevei fedezhetők fel (BENKŐ 1947: 260). A Baranya megyei településsel esetleg összefüggésbe hozható alapnév (tehát például víznév, hegynév vagy erdőnév) nem adathozható a forrásokból,⁸ és tekintve hogy a *szőlő* nem vízinnövény, a vizsgált településnév — amennyiben valóban a *szőlő* szóból magyarázható — feltehetőleg nem lokális viszony kifejezésére szolgál, hanem közvetlenül a település növényzetére, esetleg az ott végzett tevékenységre, a szőlőművelésre utal (vö. HOFFMANN-RÁCZ-TÓTH 2018: 331, 335).

Az egyház- és államszervezés idején a szőlőművelés egyre nagyobb teret nyert Magyarországon, jelentőségét emelte, hogy az egyházi közösségek mindennapi életéhez — például a keresztény liturgia miatt — elengedhetetlen volt a bor. Szent Benedek Regulájában azt találjuk továbbá, hogy minden bencés szerzetesnek jár naponta minimum egy hemina (három deciliter) bor (vö. SOLYOSI 1998: 17, 2012: 312). A környék természetföldrajzi viszonyairól, a szőlőművelés lehetőségeiről a hamis Pécsváradi oklevélből is szerezhetünk információt: a szolgálonépekről szóló oklevélrész például említ 110 szőlőművest⁹ („ministris, qui serviunt [...] vinitoribus CX”, DHA. 1: 72), ami azt jelzi, hogy szőlő is volt az apátság, azaz Pécsvárad környékén. Baranya megye Árpád-kori történeti földrajzi leírása is arról tájékoztat, hogy „a hegyek D-i lejtőin Pécs-Pécsvárad vonalában, Harkány és Villány, továbbá Baranyavár és Kőszeg között a szőlőművelés volt az egyik fő termelési ág” (Gy. 1: 260). A Pécsváradtól délre fekvő Szellő település

160, KISS L. 1999: 129), ahogyan más időjárási körülmények is kifejeződnek e helynévfajta egyedeiben: pl. *Árnyék-mál* (Gy. 2: 208, 310, RESZEGI 2011: 131), *Fagyos-oldal* (SZABÓ T. 1942: 12, KISS L. 1999: 129). Azt is érdemes ugyanakkor kiemelni, hogy a középkori hegynevekről írt monográfiájában RESZEGI KATALIN egyetlen ide vonható, a *szél* 'légáramlat' köznévvvel kapcsolatba hozható példát sem említ (2011).

⁸ Ez még önmagában persze nem jelenti azt, hogy nem is léteztek ilyen nevű helyek, pusztán adattokkal nem tudjuk igazolni ezt a lehetőséget.

⁹ A nagyszámú szőlőműves adományozását, illetve azt, hogy a szolgálonépek felsorolása elején említik őket, GALLOS FERENC a hamisítással kapcsolja össze (2001: 123).

határában lévő nevek, illetve denotátumaik tanúsága alapján a szőlőtermelés a 20. században is virágzott a településen (*Erdő-szöllő, Ásó-szöllők ajja*, BMFN. 2: 260).¹⁰ A település egykori és mai természeti környezete egyaránt alátámasztja tehát a *Scedluc* névadat GYÖRFFY-féle, a *szőlő* közszóval összefüggő értelmezését.

2.2. A *szőlő* növénynévnek egyes vidékekről (éppen a Baranya megyével szomszédos Tolna megye déli részéről is) adatolható a település mai nevével azonos *szellő* formája is (MTsz. 2: 599, vö. WOT.).¹¹ Amennyiben az elemzett név valóban növénynévi eredetű, úgy a település mai nevében a *szőlő* közszó tájnyelvi változata fedezhető fel. MUNKÁCSI BERNÁT a *szőlő* növénynév egykori hangzásáról szólva szintén említ a mai helynévhez hasonló tájnyelvi (*szillé, szél-lé, széllő*) alakokat (1882: 60–61).

A *szőlő* közszó szócikkében a TESz. (3: 794), az EWUng. (2: 1455), illetve a WOT. (2: 818–822) sem szerepelteti a Pécsváradi oklevél adatát,¹² hanem a Garamszentbenedeki alapítólevél *Szőlős* helynevét (1075/+1124/+1217: *Sceruleus*, DHA. 1: 213, 214) idézik első előfordulásként.

A *szőlő* a csuvasos jellegű ótörök jövevényszavaink közé tartozik (BÁRCZI 1958a: 77, BENKŐ 1967: 282, ZSILINSZKY 2003: 202, GERSTNER 2018a: 252), a jelentése a mainál ('gyümölcsként fogyasztott és bor készítésére használt, ősszel érő fürtös bogyótermés') általánosabb 'bogyó' volt (vö. TESz. 3: 794, WOT. 2: 818–822). BERTA ÁRPÁD — a korai török jövevényszavainkról RÓNA-TAS ANDRÁSSal együtt készített impozáns kötet (a WOT.) munkálatai során — úgy látta, hogy a *szőlő* növénynevet nem kellően indokolt a biztos török etimológiájú szavaink közé sorolni. Véleménye szerint a legnagyobb problémát az okozza, hogy a közös eredetre visszavezetett szavak nem kétséget kizáróan mutatnak közös etimónra (2005: 73–75). Az addigi eredeztetés helyett sokkal inkább a *szőlő* belső magyar fejlemény voltát tartja elképzelhetőnek, azaz egy régi magyar *szöv, szöl, szöll* ige-ő képzős igenévi származékaként tekint rá, és a jelentését a növény szövevényes, kusza indázatára vezeti vissza (i. m. 76). A hat évvel később megjelent kézikönyvben ugyanakkor ennek a BERTA-féle elképzelésnek a szemantikai hátterét problematikusnak minősíti RÓNA-TAS ANDRÁS, s a *szőlő*-t török eredetűként veszi számba (WOT. 2: 822).

¹⁰ A 20. század második felének helynévgyűjteményét közreadó BMFN. arról tájékoztat, hogy az említett helyek mellett a környéken vannak olyan szőlőtermő vidékek is, amelyeknek a nevében ez a sajátosság nem tükröződik: pl. *Ásó-högy* (BMFN. 2: 260).

¹¹ Az Új magyar tájszótárban, illetve A magyar nyelvjárások atlaszában a *szőlő* tájnyelvi alakjai között nem szerepel a *szellő* (ÚMTsz., MNyA., vö. FKnt.).

¹² A TESz. *séd* szócikkében azonban feltűnik a Pécsváradi oklevél *Scedluc* adata is (3: 506). A téves lexikális azonosítást mutatja, hogy ezt az adatot az EWUng. szerkesztői már nem szerepeltetik a *séd* szócikkében (vö. HOLLER 2009: 23).

A magyar szót sokáig a csuvas alakból (vö. csuv. *šjrla* 'bogyó') szabályosan következő őstör. **jidlāk* ~ **yidlāk*-ra vezették vissza, és közvetlen előzményének a csuvas **šidlāk* ~ **šidlāy* alakot tekintették, amely a magyar nyelvbe **šidlāy* formában adaptálódhatott (vö. például GOMBOCZ 1907: 358, 1924: 63, HORGER 1912: 453, BÁRCZI 1958b: 104, TESz. 3: 794, LIGETI 1986: 29). A *szőlő* szónak ezt a származtatását LIGETI LAJOS a török nyelvtörténet oldaláról cáfolja, nem tartja ugyanis elképzelhetőnek azt, hogy amíg a szókezdő hang a középcsuvas normáihoz igazodott, addig a szóbelseji *d* változatlanul megőrizte volna őstörök jellegét. Az őstörök **yidlāk* szóból kiindulva a magyar *szőlő* közvetlen forrása-ként csak egy **šidlāk*, esetleg **širlāk* alakot tehetnénk fel, LIGETI szerint ezek azonban nehezen egyeztethetők össze a *szőlő* korai *Sceuleus*-féle származékadataival (vö. ehhez még GOMBOCZ 1906: 145). Megoldásként LIGETI azt javasolja, hogy a *szőlő* szót magyarázva az őstörök **yiglāk*-ból kikövetkeztethető közép-csuvas **šiyllāk* alakból induljunk ki (1986: 29, 79, 294). LIGETI elképzelését részben a WOT. szerkesztői is elfogadták: a *szőlő* lexéma előzményeként a keleti őtörök **yeglek* (> **yelek*)¹³ alakot szerepeltetik, de közvetlen előzményként a nyugati őtörök **jeley* (> **čjeley*) alakot veszik fel. A magyarba adaptálódott formát pedig **šeley* (> **seley* ~ **selley*) alakban határozzák meg (2: 818–822). Korábban a TESz. a magyarba került csuvas alakként szintén a **šilāy* (esetleg **šidlāy*)¹⁴ formát rekonstruálta (3: 794), az EWUng.-ban azonban a szó közvetlen előzményeként a LIGETInél látható **šiyllāk* szerepel (2: 1455).

A WOT.-ban olvasható **šeley* alakból a korai *Sceuleus*, illetőleg *Zeuleus*-féle (további *Szőlő*, *Szőlős* adatokhoz lásd KMHsz. 1: 268, OklSz. 938–939, ÉGETŐ 1980: 74–75) származékok (vagyis a *szőlő* alapszó) szabályos hangváltozásokkal (a szóvégi *y* vokalizációjával, a diftongus monoftongizációjával, az elsőszótagi magánhangzó labializációjával) levezethetők: **šeley* > *szēlü* (vö. pl. 1193: *Celeu*, OklSz.) > *szőlő* (pl. 1210: *Sceuleus*, OklSz.). A szó belseji *dl* mássalhangzó-kapcsolat miatt a Pécsváradi alapítólevél *Scedluc* neve viszont ebbe a hangváltozási folyamatba nem illeszthető be (még egy lehetséges [szēdlü] hangalak esetén sem).

2.3. A *Szőlős* nevek egy jelentős része vélhetően nem közvetlenül növénynevből alakult ugyan, hanem a 'szőlőművelő' jelentésű foglalkozásnévből (vö. HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH 2018: 285), de oklevélbeli előfordulásait ettől függetlenül felhasználhatjuk a *szőlő* lexéma egykori alakváltozatainak a feltérképezéséhez is, hiszen a foglalkozásnév, amiből a településnevek alakultak, a növény nevéből

¹³ A WOT-ban szereplő **yeglek* a magánhangzók kivételével megegyezik a LIGETInél szereplő **yiglāk* alakkal (vö. 1986: 29, 79, 294).

¹⁴ A TESz-ben feltűnő **šilāy* szintén csak a magánhangzók tekintetében különbözik a WOT. **šeley* alakjától.

származik. GYÖRFFY GYÖRGY Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza (Gy.), illetve CSÁNKI DEZSŐ Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában (Cs.) című munkájának köteteit átvizsgálva azt találjuk, hogy egyedül a Bars megyei *Szölös* neve olvasható *ll-s* formában (*Sceulleus*), a többi adatban *l-t* találunk.¹⁵ A *Sceulleus* formát a Garamszentbenedeki oklevél (1075/+1124/+1217) tartalmazza két ízben.¹⁶ A *szőlő* szavunkból közvetlenül vagy közvetve alakult helyneveink között — a Pécsváradi oklevél (1015) *Scedluc* neve után — az interpolált Garamszentbenedeki oklevél hiteles 11. századi rétegéhez tartozó *Sceulleus* tekinthető az első (1075) ismert előfordulásnak. A következő hiteles, eredeti oklevélben fennmaradt¹⁷ *Szölös* adat csak a 12. század közepéről való: 1156: *Sceuleus* (Gy. 4: 471). Ezt követően a szóbelseji mássalhangzót tekintve az összes előfordulás hasonló képet mutat.

Az interpolált oklevelek hiteles részében található helynevek nyelvtörténeti forrásértékét éppúgy nehéz meghatározni, mint a hozzátoldott részben szereplőket, az interpoláció korának nyelvi sajátosságai ugyanis a kiegészített oklevélben már megtalálható nevek újbóli lejegyzésében is megmutatkozhattak (vö. SZÓKE 2015: 56–60). Az átnézett nagyszámú adat alapján azonban úgy tűnik, hogy az interpolált Garamszentbenedeki oklevél 13. századi (DHA. 1: 212) keletkezésekor (illetve a megelőző és a következő évszázadban) a *szőlő* növénynevében rövid *l* szerepelt, ezért az alapítólevél *Sceulleus* nevének lejegyzését a szóbelseji mássalhangzó tekintetében jó eséllyel köthetjük a 11. századhoz (1075). Felvetődhet tehát, hogy a *szőlő* szavunknak esetleg az *ll-s* (és nem az *l-s*) volt az elsődleges alakváltozata. A növénynevében az *l > ll* (másodlagos) nyúlása a 15. századtól kezdődően jelentkezik (OkI Sz. 938–942, KOCÁN 2020: 331–335).

A *szőlő* szavunkat tartalmazó történeti helynevek adatsorába egy *dl > ll (> l)* (1015: *Scedluc* > 1075: *Sceulleus* > 1168: *Scevevs*) változást feltételezve az elemzett név is beilleszthető (vö. GOMBOCZ 1907: 358, KARA 1912: 221, NÉMETH 1912: 452, BENKŐ 1953: 52, K. PALLÓ 1959: 250, TESZ. 3: 794). HORGER ANTAL — a Pécsváradi oklevélből, illetőleg a Garamszentbenedeki oklevélből származó példákat feltehetően nem ismerve — a 20. század elején nem kérdőjelezi meg, hogy a magyarba átkerült alak a **šidlŷ* lehetett, csak a mai *szőlő*-nek az ócsuvas etimonból való fejlődését látja problémásnak, abból ugyanis törvényszerűen *szöllő* fejlődött volna, de a legrégebbi nyelvméleinkben ezzel szemben

¹⁵ Ezt egyéb források (OkI Sz. 938–942, ÉGETŐ 1980: 74–75) adatai is megerősítik.

¹⁶ A Bars megyei település későbbi említéseiben viszont már szintén *l* található (SZÓKE 2015: 198). A *Sceulleus* két előfordulása közül az egyik a 11. századi oklevélben is benne lehetett, a másik viszont csak a 13. századi interpoláció során került bele a szövegbe (i. m. 44).

¹⁷ Van egy adat a 12. század első feléből is, de ez csak 15. századi többszörös átíratban maradt fenn: 1113/1246/1410: *Zoulous* (Gy. 4: 471).

szélé, szélő, szőlő formákat találunk. A *dl > ll (> l)* változást, amit e szóalak kapcsán néhány évvel korábbi munkájában még feltételezett (1909: 400), ekkor már valószínűtlennek gondolta (1912: 453).

A *dl > ll* változás a korábban említett lehetséges csuvas alakok közül a **šidläy* létjogosultságát támogathatja meg. A magyar nyelvbe adaptálódott lexéma szóvégi spiránsa a vokalizálódást követően a megelőző magánhangzóval kettőshangzót alkotva monoftongizálódott (BÁRCZI 1958b: 134, E. ABAFFY 2003: 302, GERSTNER 2018b: 113).¹⁸

A környék természeti adottságairól, illetve a helynévről mondottakat összegezve a Pécsváradi alapítólevél *Scedluc* nevét a mai Baranya megyei *Szellő*-vel azonosíthatjuk, ami a *szőlő* növénynévből származik. Ez azt is jelenti egyúttal, hogy a *Scedluc* név is (részben) a Pécsváradi alapítólevél 11. századi nyelvtörténeti forrásértékű elemei közé sorolható a korábban elemzett *Sorlogys*-sal együtt. A szóbeljei *dl* mellett a szó végén megjelenő mássalhangzó szintén a 11. század elejére mutat. A spiráns általános *h* jele (vö. KOROMPAY 2003: 285, 2018: 87) helyett itt az ebben a hangértékben ritkább *c* szerepel (BÁRCZI 1958b: 122).¹⁹ Valószínű ugyanakkor, hogy a *Scedluc* lejegyzése mégsem minden tekintetben a feltehető 11. századi eredeti formát tükrözi: erre mutat az *sz* hang *sc* jele vagy a spiráns előtti második szótagbeli, vélhetően *ö* hangot jelölő *u* betű is.²⁰

2.4. A Pécsváradi alapítólevél egy 17. századi és egy 18. századi átiratában az elemzett névhez igen hasonló alakok (*Sedlucz* és *Sedluz*) tűnnek fel (DHA. 1: 74), miközben a 16. században más forrásokból *Szellő* település neve már *Szelljyo* (HORVÁTH-TIMÁR 1973: 77, vö. GYÖRFFY 1972: 278). A 17. századi, illetve a 18. századi iratok előzményeül nem I. Károly 1323. évi oklevele, hanem II. András 1228. évi okmánya szolgált. Az 1220 környékén hamisított oklevelet egymástól függetlenül többen is átirták, de ezek közül az 1323. évi I. Károly-féle változat maradt fenn a legkorábbról, ezért alapvetően ezt a változatot használjuk a nyelvtörténeti elemzéseinkhez (vö. DHA. 1: 65). Az a körülmény, hogy az 1228. évi oklevelet átiró kései okmányok a névalakot szinte változtatás nélkül az alapítólevél

¹⁸ Az itt bemutatott folyamattal nem egyeztethető ugyan össze, de a *-d-* nélküli feltehető török előzmények miatt fontos megemlítenünk, hogy a tulajdonnevek körében az *ll > dl* elhasonulásos folyamatra is találunk példát: például *Villám > Vidlám* szőlőhegy (KISS L. 1995: 9, FNESz. 2: 762).

¹⁹ Az oklevél *Sorlogys* nevében *g* jelöli ezt a hangot (DHA. 1: 75, SZÓKE 2019: 94). További *c-s* jelölésmódra Anonymusnál találunk példákat: *Hulec* [Üley] (TÓTH V. 2012: 54, BÁRCZI 1958b: 111).

²⁰ A 11. századra vonatkoztatható okmányok szélesebb körű feltárása után érdemes lehet a két kor hangjelölését és -állapotát tükröző szórványok csoportjába besorolt helyneveket újra megvizsgálnunk. Nem zárható ki ugyanis, hogy bizonyos hangjelölési módokat korábban azért soroltak a későbbi századokhoz, mert a helyesírás-történeti vizsgálatokba a 11. századból csak meglehetősen csekély számú oklevelet vontak be.

általunk vizsgált szövegében megtalálható formában jegyezték le, szintén arra utalhat, hogy ez a névalak az alapítólevél egy korai változatából származik.²¹

3. Az Abaúj–Csongrád vármegyéek korai ómagyar kori névanyagát tartalmazó KMHsz. 1.-ben két *Szedlec* nevű település szerepel: az itt elemzett Baranya megyei mellett egy Abaúj megyei település²² tartozik ide (KMHsz. 1: 251). Ez utóbbinak csak a 14. század elejéről ismerjük az első adatait, ezek viszont nagy hasonlóságot mutatnak az alapítólevél névformájával: 1323, 1347: *Zedlech*, 1323/1390: *Scedluch* (Gy. 1: 144, KMHsz. 1: 251). Ez azonban csak véletlen egybeesés, mivel az etimológiai szakirodalom szerint ez az abaúji településnév egy szláv helynévre vezethető vissza (vö. pl. cseh, szlk. *Sedlice*), s a magyarba a név **Sedlce* 'kis falu, falucska' > **Sedlec* formában adaptálódhatott (TÓTH V. 2001a: 136, FNESz. 2: 538).

A szláv helynév alapja a szláv *sedlo*, *selo* 'ülés, telepedés, falu' jelentésű szó (ŠMILAUER 1970: 158–159).²³ A Baranya megye földrajzi nevei kötet a településnévnek a 18. század elejéről idézve a legrégebbi előfordulását (1716 k.: *Szehluh*) ugyancsak felveti a szláv, itt konkrétan a szerb-horvát eredet lehetőségét. Egy ilyen származtatás mellett a mai *Szellő* név a *szellő* főnévhez való hasonulás eredményeként jöhetett létre (BMFN. 2: 256).

Az alaki hasonlóság (*Scedluc* – *Scedluch*), illetve a környéken található szláv helynevek alapján (vö. például *Nógrád*, FNESz. 2: 242, *Szajk*, FNESz. 2: 512) elképzelhető ugyan, hogy a Pécsváradi alapítólevél szórványa az abaúji *Szedlec*-cel azonos etimológiai háttérrel jellemezhető, s az oklevél egy [szedluc] hangalakú nevet rögzített, úgy látom azonban, hogy jóval több érv szól e település nevének a *szőlő* növénynévből való származtatása mellett. A fentebb mondottak ezt még akkor is alátámasztják, ha a nagyszámú *Szőlős* település mellett egyébként *Szőlő* nevűt alig ismerünk. Hont megyében van például egy *Szőlő* (1324: *Zeuleu*, Gy. 3: 255), de a korábbi adatai ennek a településnek szintén *Szőlős* formájúak.²⁴

²¹ A *Sorlogys* (> *Sarlós*) név kapcsán is azt tapasztaltam, hogy a 17. és 18. századi átiratok nagyfokú hasonlóságot mutatnak az alapítólevél általunk vizsgált 15. századi változatával (vö. SZÖKE 2019: 93).

²² Ma Reste település határának helynevei között találjuk meg az egykori *Szedlec* település nevét (Gy. 1: 144).

²³ BOROVSKY SAMU (1894: 80), majd az ő nyomán VIRÁGH RÓZSA (1931: 79) több helynevet (*Szelezsán*, *Szelnica*, *Szelec*, *Szelecske*, *Szelcsák*, *Szelcsova*, *Szeleste*, *Szelestény*, *Szelistye*, *Szelény*, *Szeli*, *Szele*), köztük a *Szellő* nevet is erre a szláv szóra vezeti vissza.

²⁴ A kérdés megoldásához nem visz ugyan közelebb minket, mégis fontos szót ejtenünk arról, hogy KENYHERCZ RÓBERT a témánkba vágó névpáron mutatta be az eredeti oklevelek és átiratok közötti viszony egyik jellemző sajátosságát. A Szepes megyei *Szedlicska* nevű földterület kapcsán az egyik ártirt oklevélnek (1290/1313: *Zedlichke*) fennmaradt az eredetije (1290: *Scellyske*) is. Sokáig az eredeti 1290. évi oklevél *Szöllöské*-nek olvasott szórványát tartották helyesnek az átiratban szereplő *Szedlicská*-val szemben. KENYHERCZ RÓBERT viszont meggyőzően bizonyítja

Az abaúji *Szedlec* és a Baranya megyei *Szellő* példája ilyen módon azt is jól mutatja, hogy a korai okleveles adatok azonos lejegyzésű formái (*Scedluch* és *Scedluc*) mögött is rejtőzhet különböző etimológiai előzmény.

4. A fent leírtak fontos tanulságaként arra kell rámutatnunk, hogy a *Scedluc* szórvány — a korábban elemzett *Sorlogys* mellett — helynévtörténeti és nyelvtörténeti szempontból egyaránt a Pécsváradi oklevél korai rétegéhez tartozik. Ezek a névalakok hang- és helyesírás-történeti szempontból (részben) a 11. század elejére (Szent István korára) mutatnak, azaz támogató érvként szolgálhatnak az 1015. évi hiteles oklevél létezése mellett is. A bizonytalan kronológiai státuszú Pécsváradi oklevél *Scedluc* adata és a Garamszentbenedeki alapítólevél *Sceulleus* szórványa jelentik tehát az itt mondottak értelmében a *szőlő* növénynévnek a legkorábbi előfordulásait.

Irodalom

- E. ABAFFY ERZSÉBET 2003. Az ómagyar kor. Hangtörténet. In: KISS JENŐ–PUSZTAI FERENC szerk. *Magyar nyelvtörténet*. Budapest, Osiris Kiadó. 301–351.
- BÁRCZI GÉZA 1958a. *A magyar szókincs eredete*. Második, bővített kiadás. Budapest, Tankönyvkiadó.
- BÁRCZI GÉZA 1958b. *Magyar hangtörténet*. Második, bővített kiadás. Budapest, Tankönyvkiadó.
- BENKŐ LORÁND 1947. Víz- és helységneveink viszonyához. *Magyar Nyelv* 43: 259–263.
- BENKŐ LORÁND 1953. Hangtani tanulmányok a magyar kettőshangzók köréből. *Nyelvtudományi Közlemények* 54: 37–62.
- BENKŐ LORÁND 1967. A magyar szókészlet eredete. In: BÁRCZI GÉZA–BENKŐ LORÁND–BERRÁR JOLÁN, *A magyar nyelv története*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. 259–351.
- BERTA ÁRPÁD 2005. Szőlő. In: FELFÖLDI SZABOLCS szerk. *Abhivaadana. Tanulmányok a hatvanéves Wojtilla Gyula tiszteletére*. Szeged, Szegedi Egyetem, Ökortörténeti Tanszék. 73–80.
- BMFN. = PESTI JÁNOS szerk. 1982. *Baranya megye földrajzi nevei I–II*. Pécs, Baranya Megyei Levéltár.
- BOROVSKY SAMU 1894. *A honfoglalás története. A művelt közönség számára*. Budapest, Franklin Társulat.
- Cs. = CSÁNKI DEZSŐ 1890–1913. *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I–III., V*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.

egyrészt azt, hogy a *Szöllőske* olvasat helyett sokkal valószínűbb a *Szelliska*, másrészt pedig azt, hogy a romlott formát ezúttal az eredeti oklevél tartalmazhatja, amelyet az átírás során felismertek és javítottak (KENYHERCZ 2016: 22–25).

- DHA. = GYÖRFFY GYÖRGY szerk. 1992. *Diplomata Hungariae Antiquissima. Vol. I.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- ÉGETŐ MELINDA 1980. Középkori szőlőművelésünk kérdéshez. *Ethnographia* 91: 53–78.
- EWUng. = *Etymologisches Wörterbuch Ungarischen I–II.* Főszerk. BENKŐ LORÁND. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1993–1995.
- FKnT. = BÁBA BARBARA–NEMES MAGDOLNA 2014. *Magyar földrajzi köznevek tára.* A Magyar Névtár Kiadványai 32. Debrecen. Debreceni Egyetemi Kiadó.
- FNESz. = KISS LAJOS 1988. *Földrajzi nevek etimológiai szótára I–II.* Negyedik, bővített és javított kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- I. GALLASY MAGDOLNA 1989. Növénynevi alapú régi településneveink. In: BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC szerk. *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján.* A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 183. Budapest. 83–93.
- GÁLLOS FERENC–GÁLLOS ORSOLYA 1988. *Fejezetek Pécsvárad történetéből.* Pécs, Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága.
- GÁLLOS FERENC–GÁLLOS ORSOLYA 2001. Pécsvárad bencés apátsága és települése a középkorban. In: FÜZESI MIKLÓS szerk. *Pécsvárad.* Pécsvárad, Pécsvárad város Önkormányzata. 103–197.
- GERSTNER KÁROLY 2018a. Szókészlettörténet. In: KISS JENŐ–PUSZTAI FERENC szerk. *A magyar nyelvtörténet kézikönyve.* Budapest, Tinta Könyvkiadó. 249–270.
- GERSTNER KÁROLY 2018b. Hangtörténet. In: KISS JENŐ–PUSZTAI FERENC szerk. *A magyar nyelvtörténet kézikönyve.* Budapest, Tinta Könyvkiadó. 103–128.
- GOMBOCZ ZOLTÁN 1906. A bor. *Magyar Nyelv* 2: 145–152.
- GOMBOCZ ZOLTÁN 1907. Régi török jövevényszavaink. *Magyar Nyelv* 3: 357–370.
- GOMBOCZ ZOLTÁN 1924. Sömör. *Magyar Nyelv* 20: 60–63.
- Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY 1963–1998. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I–IV.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- GYÖRFFY GYÖRGY 1969. A magyar egyházszerkezet kezdeteiről újabb forráskritikai vizsgálatok alapján. *MTA Filozófiai és Történettudományok Osztályának Közleményei* 18: 199–225.
- GYÖRFFY GYÖRGY 1972. Az Árpád-kori szolgálónépek kérdéséhez. *Történelmi Szemle* 15: 261–320.
- GYÖRFFY GYÖRGY 1977. *István király és műve.* Budapest, Gondolat.
- GYÖRFFY GYÖRGY 1988. Szent István történeti kutatásunkban. In: GLATZ FERENC–KARDOS JÓZSEF szerk. *Szent István és kora.* Budapest, MTA Történettudományi Intézet. 18–22.
- GYÖRFFY GYÖRGY 2001. Szent István király és a pécsváradi apátság kapcsolata. In: FÜZESI MIKLÓS szerk. *Pécsvárad.* Pécsvárad, Pécsvárad város Önkormányzata. 97–101.
- HeMFN. I. = PELLE BÉLÁNÉ szerk. 1970. *Heves megye földrajzi nevei I. Az egri járás.* A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 125. Budapest.

- HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA 2018. *Régi magyar helynévadás. A korai ómagyar kor helynevei mint a magyar nyelvtörténet forrásai*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- HOLLER LÁSZLÓ 2009. Egy XIII. századi remetekápolna – *Idegsyt Beatae Elizabeth* – lokalizálása. Nyelvészeti vizsgálatok a *séd* és *kút* szavak körében. *Magyar Nyelv 105*: 17–29.
- HORGER ANTAL 1909. Udvarhely vármegye székely nyelvjárásának hangtani sajátosságai (Második közlemény). *Nyelvtudományi Közlemények 39*: 383–417.
- HORGER ANTAL 1912. Bolgár-török jövevényszavaink. *Magyar Nyelv 8*: 446–458.
- HORVÁTH J. GYULA–TIMÁR GYÖRGY 1973. XVI. századi dikális konskripciók Baranya megyéről (1542, 1551, 1564). In: SZITA LÁSZLÓ szerk. *Baranyai helytörténetírás. A Baranya megyei Levéltár évkönyve 1972*. Pécs, Baranya megyei Levéltár. 7–127.
- KARA FERENC 1912. Az *ll* hang történetéhez. *Magyar Nyelvőr 41*: 221–222.
- KENYHERCZ RÓBERT 2016. A középkori oklevelek átírási gyakorlatának nyelvtörténeti vonatkozásai. *Helynévtörténeti Tanulmányok 12*: 7–44.
- KISS GERGELY 1999. A Pécsváradi bencés kolostor birtokainak és egyházi jogi kiváltságainak biztosítása a 12–13. században. In: HOMONNAI SAROLTA–PITI FERENC–TÓTH ILDIKÓ szerk. *Tanulmányok a középkori magyar történelemről. Az I. Medievizitikai PhD konferencia előadásai*. Szeged, Szegedi Középkorász Műhely. 49–64.
- KISS LAJOS 1995. *Földrajzi neveink nyelvi fejlődése*. Nyelvtudományi Értekezések 139. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KISS LAJOS 1999. Hegynevek a történelmi Magyarországon. In: KISS LAJOS, *Történeti vizsgálatok a földrajzi nevek körében*. Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, BTK. 117–132.
- KMHsz. = HOFFMANN ISTVÁN szerk. 2005. *Korai magyar helynévszótár 1000–1350. I. Abauj–Csongrád vármegye*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 10. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- KNIEZSA ISTVÁN 1943–1944/2001. *Kelet-Magyarország helynevei*. Budapest, Lucidus Kiadó.
- KOCÁN BÉLA 2020. *Ugocsa vármegye helyneveinek történeti-etimológiai szótára*. Debrecen, Kézirat.
- KOROMPAY KLÁRA 2003. Helyesírás-történet. [Az ómagyar kor.] In: KISS JENŐ–PUSZTAI FERENC szerk. *Magyar nyelvtörténet*. Budapest, Osiris Kiadó. 279–300.
- KOROMPAY KLÁRA 2018. Helyesírás-történet. In: KISS JENŐ–PUSZTAI FERENC szerk. *A magyar nyelvtörténet kézikönyve*. Budapest, Tinta Könyvkiadó. 83–98.
- KRISTÓ GYULA 2000. Szent István pécsváradi okleveléről. In: PITI FERENC–SZABADOS GYÖRGY szerk. „Magyaroknak eleiről”. *Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére*. Szeged, Szegedi Középkorász Műhely. 307–321.
- LIGETI LAJOS 1986. *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- MNyA. = DEME LÁSZLÓ–IMRE SAMU szerk. 1968–1977. *A magyar nyelvjárások atlasza I–VI*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

- MTsz. = SZINNYEI JÓZSEF szerk. 1893–1901. *Magyar tájszótár I–II*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- MUNKÁCSI BERNÁT 1882. Török kölcsönszók. *Magyar Nyelvőr* 11: 56–61.
- NÉMETH GYULA 1912. Nyelvünk régi török jövevényszavai. *Magyar Nyelvőr* 41: 452–455.
- OKISz. = SZAMOTA ISTVÁN–ZOLNAI GYULA 1902–1906. *Magyar oklevél-szótár. Pótlék a Magyar Nyelvtörténeti Szótárhoz*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- K. PALLÓ MARGIT 1959. Hungaro-Tschuwaschica. *Ural-altaische Jahrbücher* 31: 239–258.
- RESZEGI KATALIN 2011. *Hegynevek a középkori Magyarországon*. A Magyar Névérték Kiadványai 21. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- REUTER CAMILLO 1969–1970. Gyűjtés Baranya középkori településtörténeti adattárához. *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 14–15: 133–154.
- ŠMILAUER, VLADIMÍR 1970. *Průručka slovanské Toponomastiky. Handbuch der slawischen Toponomastik*. Praha, Academia.
- SOLYMOSSI LÁSZLÓ 1998. Szőlőművelés Magyarországon a középkorban. A honfoglalástól a 14. századig. *História* 20/5–6: 17–20.
- SOLYMOSSI LÁSZLÓ 2012. Szőlőbirtok és oklevéladás a középkori Magyarországon. In: BARÁTH MAGDOLNA–MOLNÁR ANTAL szerk. *A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére*. Budapest–Győr, Magyar Országos Levéltár. 311–323.
- SÖRÖS PONGRÁC 1905. Pécsváradi bencés apátság. *Katolikus Szemle* 19: 862–881, 951–967.
- SZABÓ T. ATTILA 1942. *Kalotaszeg helynevei I. Adatok*. Kolozsvár, Minerva Nyomda.
- SZŐKE MELINDA 2015. *A garamszentbenedeki apátság alapítólevelének nyelvtörténeti vizsgálata*. A Magyar Névérték Kiadványai 33. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- SZŐKE MELINDA 2019. Szent István Pécsváradi oklevelének *Sorlogys* helynevééről és ami körülötte lehetett. *Névtani Értesítő* 41: 91–106.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III*. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967–1976.
- TMFN. = VÉGH JÓZSEF–ÖRDÖGH FERENC–PAPP LÁSZLÓ szerk. 1981. *Tolna megye földrajzi nevei*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- TÓTH VALÉRIA 2001a. *Az Árpád-kori Abaúj és Bars vármegye helyneveinek történeti-etimológiai szótára*. A Magyar Névérték Kiadványai 4. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- TÓTH VALÉRIA 2001b. *Névrendszer-tani vizsgálatok a korai ómagyar korban*. A Magyar Névérték Kiadványai 6. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- TÓTH VALÉRIA 2012. Etimológiai, hangtörténeti megjegyzések Anonymus egy személynévéhez. *Magyar Nyelvjárások* 50: 51–76.
- ÚMTsz. = B. LŐRINCZY ÉVA főszerk. 1979–2010. *Új magyar tájszótár I–V*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

- Vat. = *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Series I. Tom. I–IV.* Budapestini, 1885–1891.
- VIRÁGH RÓZSA 1931. *Magyar helységnevek eredete. A magyar helynév-kutatás eredményei.* Szeged, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt.
- WOT. = RÓNA-TAS ANDRÁS–BERTA ÁRPÁD 2011. *West Old Turkic. Turkic loan-words in Hungarian.* Wiesbaden, Harrassowitz Verlag.
- ZSILINSZKY ÉVA 2003. Szókészlettörténet. [Az ősmagyar kor.] In: KISS JENŐ–PUSZTAI FERENC szerk. *Magyar nyelvtörténet.* Budapest, Osiris Kiadó. 173–203.

On the *Scedluc* Toponym of the Charter of Pécsvárad

The Charter of Pécsvárad forged for the age of St. Stephen (1015) was probably recorded in the first half of the 13th century, using the authentic 11th-century founding charter from the era of St. Stephen among other sources, along with the survey charter from the end of the century. These charters (the authentic founding charter and the survey charter) have not survived on their own, only as part of the forged charter. We know the oldest section in the founding charter, i.e., the 13th-century forged charter, from a document surviving from the 15th-century after multiple copies. We may date the Charter of Pécsvárad the following way: +1015/+1158 [1220 k.]/1323/1403/PR.

We can use the Charter of Pécsvárad with an uncertain chronological status successfully as a source in historical linguistics if we analyze the records of the founding charter individually and in this process explore whether the specific data belong to the 11th, 13th or 15th century chronological layer of the charter, i.e., whether they had been present already in the original authentic charter, or were added only later, at the time of forgery or when the charter was copied; we also need to examine which century the linguistic elements belong to based on their historical phonological and orthographic features.

Of the toponyms in the Founding Charter of Pécsvárad listing 41 settlements as donations, in my paper I analyze the *Scedluc* name, confirming that it may be identified as *Szellő* settlement in Baranya County today and that it derives from the *szőlő* ‘grape’ plant name.

After concluding the comprehensive analysis of the name form from the perspectives of historical phonology and orthography, we have discovered several phenomena indicating the early 11th century (the age of St. Stephen). This is a significant circumstance because on the one hand it supports the existence of the authentic charter from 1015, while, on the other hand, it also means that the *Scedluc* record of the Charter of Pécsvárad represents the earliest mention known so far of the *szőlő* ‘grape’ plant name (which is a Chuvash type Old Turkic loan word; cf. Chuv. **šidläk* ~ **šidläy*).